

2. Виноградов В.К. Феодосия: Исторический очерк. – Екатеринодар, 1902. – 149 с.
3. Зенкевич Х.Х. Керчь в прошлом и настоящем. – Керчь, 1894. – 116 с.
4. Федотов П.М. Пятидесятилетие Керченской Александровской гимназии (1863-1893). Историческая записка. – Керчь, 1914. – 118 с.
5. Яблонский Е.К. Севастополь в медико-топографическом отношении: докторская диссертация в военно-медицинской академии № 5. – СПб., 1908. – 209 с.
6. Гусаров Ф., Чуйстова Л. Керчь: Историко-краеведческий очерк. – Симферополь: Крымиздат, 1965. – 126 с.
7. Барсамов Н.С. Феодосия. – Симферополь: Крымиздат, 1957. – 196 с.
8. История города-героя Севастополя 1783-1917 гг. – К.: Издательство АН УССР, 1960. – Ч.1. – 363 с.
9. Воронов А.А., Михайлов М.Б. Боспор Киммерийский. – М.: Искусство, 1983. – 183 с.
10. Алтабаева Е., Коваленко В. Потомству в пример: Учебное пособие. – Симферополь: Таврида, 1999. – 286 с.
11. Керчь: Документы и материалы по истории города / Составитель Л.А.Михайлов. – Симферополь: Таврида, 1993. – 361 с.
12. Орехова Л.А. «Сунгуровец» П.Антонович в Крыму // Библиотечное дело и краеведение: Сборник научных трудов. – Киев; Симферополь, 2001. – Вып. 3. – с.35-46.
13. Дмитриев В.В. Градоначальства півдня України в ХІХ на початку ХХ ст.: Дис. ... кан. іст. наук. – Дніпропетровськ, 2003. – 219 с. – У ДНУ. Історичний факультет.
14. Городские поселения в Российской империи. – СПб., 1864. – Т.4. – 816 с.
15. РГИА. – Ф. 1285. – Оп.8. – Д.46.
16. РГИА. – Ф. 1281. – Оп.11. – Д.159.
17. Паллас П.С. Путешествие по Крыму академика Паласса в 1793 – 1794 годах // ЗООИД. – Одесса, 1882. Т.13. – с.13-14.
18. РГИА. – Ф. 1286. – Оп.1. – Д. 293.
19. Ашик А. Некролог И.А.Стемпковского // ЗООИД. – Одесса, 1863. – Т.5. – с.907-914.
20. ГАОО. – Ф.1. – Оп.195. – Д. 640.
21. РГИА. – Ф.1284. – Оп.69. – Д. 271.
22. РГИА. – Ф.1284. – Оп.223. – Д. 92.
23. РГИА. – Ф.1284. – Оп.69. – Д. 331.
24. РГИА. – Ф.1284. – Оп.23. – Д. 179.
25. РГИА. – Ф.1282. – Оп.3. – Д. 301.
26. РГИА. – Ф.1284. – Оп.23. – Д. 305.
27. [Отдел хроники (про Е.П.Феодосьева)] // Крымский вестник. – 1899. –
28. 9 июля.
29. ГААРК. – Ф.162. – Оп.2. – Д. 5985.
30. РГИА. – Ф.1284. – Оп.23. – Д. 163.
31. РГИА. – Ф.1284. – Оп.69. – Д. 370.

Зінченко О.В.

ПОХОДЖЕННЯ ПРАВА ЗАКОНОДАВЧОЇ ІНІЦІАТИВИ ДЕРЖАВНОЇ РАДИ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ 1906-1916 років

Демократизація державного та громадського життя в Україні висуває вимоги вивчення історичного досвіду цього процесу, перш за все, в умовах переходу від авторитарного управління до парламентаризму, а також гальмуючої ролі пережитків минулого. Це зачіпає і питання про впливи, які визначили сутність права законодавчої ініціативи Державної ради Російської імперії 1906 – 1916 рр. Воно не знайшло висвітлення, за одиночним винятком – статті російського правознавця Б.Е.Нольде (3) ні в дорадянській, ні в радянській історіографії. Мету нашого дослідження складає спроба встановити і охарактеризувати джерело виникнення права законодавчої ініціативи Державної ради Російської імперії 1906 – 1916 рр. шляхом аналізу відповідних законодавчих актів. Головним завданням дослідження є аналіз Основних державних законів 23 квітня 1906 р., Запровадження Державної ради 24 квітня 1906 р., Запровадження Державної думи 6 серпня 1905 та 20 лютого 1906 рр., а також підготовчих матеріалів щодо цих актів.

Породжене революцією 1905 – 1907 рр. російське державне законодавство, як у цілому, так і стосовно права законодавчої ініціативи, складалося з двох частин: з основних, загальноновизнаних у світі положень і національно-особливих, чисто російських. Перші знайшли відбиття у двох статтях Основних державних законів 23 квітня 1906 р.: у 8-й та 107-й (4, с. 55, 71). В них було сказано: “Стаття 8. Государю Императору належить почин з усіх предметів законодавства. Виключно за його почином Основні Державні Закони можуть підлягати перегляду у Державній Раді та Державній Думі. Стаття 107. Державній Раді та Державній Думі у порядку, встановленому їх запровадженнями, надається збуджувати наміри про скасування або зміну чинних та видання нових законів, за винятком Основних Державних Законів, почин перегляду яких належить виключно Государю Императору” (4, с. 55, 71). Отже, ці положення цілком зрозумілі. Значно складнішими виявились постанови російського законодавства, у яких визначались головні умови здійснення законодавчого почину. Тут російські закони склали низку певних особливостей і у порівнянні з законодавством більшості конституційних країн початку ХХ ст., тому що ці закони спирались на попередні правові нашарування. Це викликало необхідність пояснити сутність певних правил щодо законодавчої ініціативи. Законодавча ініціатива запровадженої у квітні 1906 р. законодавчої Державної ради, як і Думи, виявилась обмеженою. Міністрам, тобто представникам виконавчої влади, яка цілком залежала від монарха, було надано виключні повноваження щодо видання нових законів. Відповідно до статей 54 – 56 Запровадження Державної ради (24 квітня 1906 р.) та статей 55 – 57 Запровадження Державної думи (20 лютого 1906 р.), ці палати могли здійснювати опрацювання і внесення законопроектів на свій власний розгляд лише у випадку відмови міністра виконати свій

обов'язок (7, с. 154 – 155; 6, с. 952 – 953). Таке положення спричиняло запитання: як же сталося так, що влада принципово погодилась з наданням народному представництву права законодавчої ініціативи, але зосередила ці повноваження в руках уряду?

Перед запровадженням Булігінської, законодорадчої Державної думи (6 серпня 1905 р.) вимоги права законодавчої ініціативи набули такої гостроти і масовості, що влада не могла їх ігнорувати (3, с.2419). В той же час влада ще не могла поступитися вимогам. Вона сподівалась погасити бурхливі політичні пристрасті компромісом, який забезпечив би збереження основних підвалин попереднього права. Саме тому Рескрипт 18 лютого 1905 р., маніфест про запровадження законодорадчої Державної думи і Запровадження Державної думи 6 серпня 1905 р. проголошували створення законодорадчої державної установи з правом пропозиції урядові вжиття певних заходів з удосконалення державного устрою (1, 2, 5). “Право це будеється не як право законодавчого почину у власному розумінні слова, - писав з цього приводу Б.Е.Нольде, - а як право у визначених і дуже складних формах подавати високій владі “законодавчі пропозиції”, які, у разі схвалення, отримують просування у законодавчому порядку, тобто знову надійдуть до Думи” (3, с.2420).

Про те, якого значення влада надавала реформі 18 лютого та 6 серпня 1905 р., досить відверто говорилося у “Міркуваннях міністра внутрішніх справ про порядок втілення в життя вказівок, здійснених у рескрипті 18 лютого 1905 р.” (3, с. 2420). Значення цього перетворення влада вбачала у тому, що, “завдяки поданню пропозицій Думи на розгляд верховної влади законодавчий почин набуває нового джерела для своєчасного ознайомлення з дійсними потребами населення, що можуть отримати задоволення шляхом ухвалення відповідних законодавчих заходів” (3, с.2420). “Таким чином “законодавчий почин”, - доходив висновку Б.Е.Нольде, - продовжує вимальовуватись чимось єдиним і неподільним, монопольним джерелом майбутнього законодавства, а Державна дума отримує лише можливість клопотання про те, щоб те чи інше питання не було “почином” забуте” (3, с. 2420).

Запровадження Державної думи 6 серпня 1905 р. у статті 34-й проголошувало: “Державній думі надається збуджувати пропозиції про скасування чи зміни чинних або видання нових законів” (5, с. 106).”Пропозиції ці не повинні торкатись, - говорилося далі в статті, - встановлених Основними законами основ державного устрою. Ст. 54. Члени Державної думи про скасування чи зміну або видання нового закону (ст. 34) подають письмову заяву Голові Думи. До заяви має додаватись проект основних положень запропонованих змін закону або нового закону з пояснювальною до проекту запискою. Якщо ця заява підписана не менше, як тридцятьма членами, то Голова вносить її на розгляд відповідного відділку. Ст. 55. Про день слухання у відділку Державної думи заяви про скасування чи зміну чинного або видання нового закону сповіщаються міністри та головнуправляючі окремими частинами, предметів відомства яких заява стосується, а також державний секретар, з поданням їм копій заяви та додатків, що їх стосуються, не пізніше, як за місяць до дня слухання. Ст. 56. Якщо міністр або головнуправляючий окремою частиною, або державний секретар (ст. 55) погоджуються з міркуваннями Державної думи про бажаність скасування чи зміни чинного або видання нового закону, то надає справі просування у законодавчому порядку. Ст. 57. Якщо міністр або головнуправляючий окремою частиною, або державний секретар (ст. 55) не поділяють міркувань про бажаність зміни чи скасування чинного або видання нового закону, що мали місце у відділку, а потім знайшли підтримку двох третин членів на загальних зборах Державної думи, то справа надсилається Головою Думи до Державної ради, через яку надходить у встановленому порядку на монарший розсуд. У випадку Найвищого повеління про надсилання справи у законодавчому порядку, її наступне вирішення покладається на відповідного міністра чи головнуправляючого окремою частиною, або на державного секретаря” (5, ст. 54 – 55, с. 110).

Отже, порядок здійснення Державною думою 6 серпня 1905 р. її права клопотання про новий закон вимальовувався наступним чином. Запровадження передбачало два шляхи, якими могло рухатись таке клопотання: перший, коли міністри підтримували останнє, і другий, коли вони виступали проти нього. У першому випадку клопотання проходило наступні етапи свого вирішення: подання тридцятьма членами Думи заяви з проектом основних положень та пояснювальною запискою Голові, передача Головою заяви до відділку Думи, повідомлення міністру про день слухання заяви у відділку, слухання у відділку (не раніше місяця після повідомлення міністру), слухання заяви на загальних зборах Думи, постанова Думи простою більшістю голосів, заява міністра про згоду з думкою Думи, а потім знову увесь законодавчий шлях, тобто укладання законопроекту міністром, монарший дозвіл на внесення його до законодавчої установи, обговорення та ухвала Думою, обговорення та ухвала у Державній раді, затвердження тієї й іншої думки монархом.

Але ще незрівнянно довшим виявлявся шлях, що пролягав від збудження пропозиції до виникнення закону у другому випадку, тобто коли міністр виступав проти пропозиції. Тут останній доводилось проходити наступні етапи просування: подання заяви, передача заяви до відділку, повідомлення міністру про день слухання, слухання у відділку, ухвалення Думою, заява міністра про те, що він не погоджується з думкою Думи, нове голосування Думи з метою визначення наявності кваліфікованої більшості (двох третин на користь заяви), передача справи до Державної ради, усі стадії звичайного обговорення законопроектів Державною радою, надсилання постанов Державної ради верховній владі, монарше повеління про рух справи у законодавчому порядку, укладання законопроекту міністром, монарше повеління про внесення законопроекту до законодавчих установ, обговорення й ухвала Думою, обговорення й ухвала Державною радою, затвердження обох постанов монархом. У цьому разі виникала необхідність отримання міністром повторного монаршого дозволу на внесення законопроекту до законодавчих установ, оскільки законопроект міг суттєво відрізнитись від основних положень, що були ухвалені Думою та Радою на першій стадії законодавчого процесу відповідно до думської пропозиції.

Таким чином, Запровадження Державної думи 6 серпня 1905 р. створило порядок здійснення ініціативи Думи, якому були властиві дві характерні особливості: по-перше, необхідний подвійний процес

законодавчої роботи та, по-друге, виключний вплив міністрів на хід роботи. Що ж стосується першої особливості, то Запровадження 6 серпня 1905 р. не забороняло відділку Думи та її загальним зборам вносити поправки до того проекту основних положень, що пропонувався тридцятьма членами, які збуджували “законодавчі пропозиції”. Ці “основні положення” могли виявитись більше чи менше опрацьованим проектом. Тому обговорення “основних положень” могло перетворитись на справжню законодавчу роботу, у процесі якої сума енергії, що затрачується на це обговорення, могла виявитись не меншою за ту, що затрачувалась на сам законопроект. “Безкорисність витрати цієї енергії двічі, - підкреслював Б.Е.Нольде, - і до того ж з боку обох законодавчих установ з одного і того ж приводу цілком очевидна” (3, с. 2423). Слід також додати, що на шляху між “основними положеннями” і майбутнім законом обидві законодавчі установи неодмінно стикались з міністерським законопроектом, що іноді був укладений проти волі, і таким чином ризикувати витратити зусилля ще й на те, щоб у цьому укладеному міністром документі, шляхом поправок, відшукати свою власну думку. “Усю цю у вищій мірі штучну систему було побудовано для того, - доходив висновку Б.Е. Нольде, - щоб врятувати те основне положення нашого старого державного права, що законодавчий почин належить одному монарху” (3, с. 2423). Друга мета укладачів Запровадження Державної думи 6 серпня 1905 р. полягала у тому, щоб надати особливого значення ролі міністрів у законодавчому процесі.

З цього акту до нового законодавства було перенесено постанови вже відомих нам статей 54 – 57 Запровадження Державної думи 20 лютого 1906 р. Вони визначали порядок здійснення думської ініціативи, і хоча й зазнали певних змін, та все ж таки зберегли за міністрами широкі повноваження у законодавчих справах. Результатом змін статей 54 – 57 виявились наступні основні правила Запровадження Державної ради (24 квітня 1906 р.) і Державної думи (20 лютого 1906 р.) щодо почину палат народного представництва: “Про скасування чи зміну чинного або видання нового закону члени Державної ради (Державної думи) подають письмову заяву Голові Державної ради (Державної думи). До заяви про зміну чинного чи видання нового закону необхідно додати проект основних положень пропонованої зміни закону або нового закону, з пояснювальною до проекту запискою. Якщо заяву цю підписано не менше, ніж тридцятьма членами, то Голова вносить її на розгляд Державної ради (Думи)” (7, ст. 54, с. 154 – 155; 6, ст. 55, с. 953). “Про день слухання в Державній раді (Державній думі) заяви про скасування чи зміну чинного та видання нового закону сповіщаються міністри і головноуправляючі окремими частинами, до предметів відомства яких відноситься заява, з надісланням їм копії заяви та додатків, що їх стосуються, не пізніше, як за місяць до слухання” (7, ст. 55 – 56, с. 155). “Якщо Державна рада (Державна дума) поділяє викладені в заяві міркування про бажаність скасування чи зміну чинного або видання нового закону, то відповідний законопроект укладається і вноситься до Державної ради (Думи) відповідним міністром чи головноуправляючим окремою частиною. У випадку відмови міністра чи головноуправляючого від укладання такого законопроекту Державною радою (Думою) може бути утворена для його укладання комісія зі свого осередку” (7, ст. 56 – 57, с. 155; 6, ст. 55 – 56, с. 953).

Отже, почин законодавчих установ виглядав, як право змусити міністра внести законопроект. Монополія укладання і внесення законопроектів, яку встановлювало на користь міністрів Запровадження Державної думи 6 серпня 1905 р., пережила останнє, утворивши складову частину оновленого маніфестами 17 жовтня 1905 р. та 20 лютого 1906 р. державного права і лише трішки видозмінившись у тому розумінні, що за міністрами визнано право відмовлятися від здійснення попередніх монопольних прав. На цей випадок укладання і внесення законопроектів залишились за законодавчими установами – Державною думою і Державною радою.

Отже, історичні корені російського законодавства з питань про право законодавчої ініціативи дозволяють зрозуміти, чому прості і чіткі положення статей 8 і 107 Основних державних законів 23 квітня 1906 р. виявились доповненими і ускладненими побудовою самостійних правил про порядок здійснення почину законодавчими установами. Така система виникла під впливом різноманітних історичних посилок. Відомо, що закон вирізняє, як два основні порядки законодавчого почину, почин законодавчих установ і почин верховної влади. Незалежно від формальних відмінностей цих двох порядків, він встановлював між ними межу і по сутності. “Почин верховної влади відноситься до законодавства звичайного і законодавства основного, - пояснював Б.Е.Нольде, - почин законодавчих установ може торкатись лише законодавства звичайного. Це основне правило двічі повторено в законі – у статтях 8 та 107 Основних державних законів 23 квітня 1906 р.” (3, с. 2475; 4, с. 55, 71).

Таким чином, основним джерелом походження права законодавчої ініціативи законодавчої Державної ради, як і Думи, виявилось Запровадження законододатчої Державної думи 6 серпня 1905 р. – Булігінської Думи. Останній же належало право лише подавати владі “законодавчі пропозиції”, які до того ж обмежувались певним колом питань і надзвичайно складною процедурою свого проходження. Цьому поданню “пропозицій” були властиві дві характерні особливості: по-перше, необхідний подвійний процес законодавчої роботи – коли міністр підтримував “пропозицію” і коли не підтримував, - а по-друге, виключний вплив міністрів на хід роботи. Усе це переслідувало єдину мету: зберегти законодавчу ініціативу за монархом і ту роль, яку вони відігравали у процесі виникнення й подальшого руху “пропозицій”.

Джерела та література

1. Высочайший Рескрипт, данный на имя Министра Внутренних Дел // Законодательные акты переходного времени 1904-1908 г.г. - СПб.: Право, 1909. - С.22-23.
2. Манифест об учреждении Государственной Думы. 6 августа 1905 г. // Законодательные акты переходного времени. - С.98-101.
3. Нольде Б.Э. Законодательный почин по русскому праву // Право. - 1911. -№ 4. - С.2413-2423; № 45. - С. 2473-2483.

4. Основные Государственные Законы (23 апреля 1906 г.) // Конституция Российской империи. - Спб.: Экон. тип., 1907. - С.54-57.
5. Учреждение Государственной Думы. 6 августа 1905 г.// Законодательные акты переходного времени. - С.101-134.
6. Учреждение Государственной Думы (20 февраля 1906 г.) // Законодательные акты переходного времени. - С.941-957.
7. Учреждение Государственного Совета (24 апреля 1906 г.) // Конституция Российской империи. - С.144-171.

Змерзлий Б.В.

ПРИВЛЕЧЕНИЕ КРЫМСКИХ ТАТАР В ВУЗЫ КРЫМСКОЙ АССР В 1920-1930-Х ГОДАХ

Развал СССР и возвращение крымскотатарского народа из мест депортации открыли новый этап в отечественной исторической науке. С 1991г. вышли в свет десятки научных монографий и сотни статей освещающих различные страницы жизни этого народа. Но, к сожалению, не смотря на не ослабевающий интерес современных исследователей, многие страницы истории крымских татар, все еще остаются мало исследованными. Одной из такой страниц, является проблема привлечения крымских татар в 1920-1930 годы в вузы Крымской АССР. Современные публикации лишь несколько приоткрывают завесу обозначенной проблемы [22; 28]. Кроме того, необходимо отметить, что в них затрагивается только проблема обучения крымских татар в Крымском государственном педагогическом институте им. М.В.Фрунзе. В то же время, публикаций, которые бы рассматривали проблему привлечения крымских татар в Медицинский и Сельскохозяйственный институты автономии, на сегодняшний день нет.

Целью данной работы, является рассмотрение проблемы привлечения крымских татар в вузы Крыма в 1920-1930-х годах. Для наиболее полного ознакомления с процессом привлечения крымских татар в стены высшей школы, к рассмотрению предлагаются следующие вопросы: во-первых, крымские татары в Крымском государственном педагогическом институте им. М.В.Фрунзе; во-вторых, привлечение крымских татар в Крымский сельскохозяйственный институт им. М.И. Калинина; в-третьих, крымские татары – студенты Крымского государственного Медицинского института

Как известно число крымских татар, которые получили образование выше начального к октябрьской революции 1917 г., было около 0,5%. На весь Крым было всего несколько крымских татар, которые имели высшее образование, и то, согласно большевистской формулировке из представителей “татарской буржуазии” [1, с.82]. Такое положение было обусловлено несколькими факторами, во-первых, отсутствием на территории бывшей Российской империи, вузов с преподаванием на тюркских языках, с одной стороны, и незначительным количеством тех крымских татар, которые владели русским языком с другой. Во-вторых, общим низким образовательным уровнем крымских татар, как один из результатов политики Российской империи относительно национальных меньшинств и определенной отсталостью национальной системы образования.

Как общеизвестно, первый вуз был открыт в Крыму в 1918 г. Им стал Таврический Университет. Тем не менее, с захватом большевиками полуострова в 1920 г. его деятельность и структура несколько были изменены. Приказом чрезвычайной комиссии при Крымском революционном комитете по реорганизации Таврического университета и его отделений в Крыму, в январе 1921 г. было решено, во-первых, ликвидировать следующие факультеты: общественных наук (бывший юридический), философии и словесности (бывший историко-филологический). Кроме того, были закрыты следующие отделения Таврического университета – юридический институт в Севастополе и Босфорский университет в Керчи. Во-вторых, физико-математический и агрономический факультеты решены было сохранить, но весь состав слушателей и профессуры временно распустили. В-третьих, медицинский факультет сохранили, но подвергли весь состав слушателей и профессуры соответствующему просмотру. В-четвертых, было решено начать создание рабфаков в Крыму и, в-пятых, переименовать Таврический университет в Крымский университет им. М.В.Фрунзе [2, с.117].

Кроме того, нужно указать, что в этом вузе и в дальнейшем постоянно проходили те или иные реорганизации. Так, например, в 1925 г. вуз был переименован в Крымский государственный педагогический институт им. М.В.Фрунзе (это название сохранилось до 1972 г.), а в 1929 г. были закрыты кафедры персидского языка и литературы и отделения крымскотатарского языка и культуры.

Крымский государственный педагогический институт находился в подчинении Наркомпроса РСФСР, его Главпрофформа. Они определяли структуру этого вуза, штат преподавателей, численный состав студентов, утверждали учебные планы, ректоров и т.д. Кроме того, необходимо отметить, что вуз находился на бюджете Наркомпроса РСФСР, а не на Крымском бюджете [22, с.111]. Во многом именно это обстоятельство играло важную роль при разверстке мест в вуз.

Крымский государственный педагогический институт им. М.В.Фрунзе, в этот период принимал в свои стены значительное количество учащихся из различных регионов СССР. Так, например, в конце 1927 г. только 49% его студентов были жителям Крыма, 35% были представителями Украинской и Белорусской ССР и 16% из РСФСР и других республик. В 1929 г. уже 74% студентов были крымчанами. В рамках роста численности представителей Крымской АССР, среди студентов этого вуза, происходил процесс привлечения в его стены и крымскотатарской молодежи. Так, например, к концу 1928 г. из 654 студентов крымских татар было 31 (4,7%) [22, с.111]. Однако основной причиной столь низкого представительства крымскотатарской молодежи в стенах института в этот период, было отсутствие достаточно подготовленных для поступления в вуз представителей из числа крымскотатарской молодежи, в особенности из рядов рабочих и крестьян. Именно поэтому, на протяжении 1920-х годов число крымских